

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler (1908-1912 Dönemi)

Kenan OLGUN*

ÖZET

Çok renkli bir parlamento hayatına sahne olan 1908 Meclisi, 17 Aralık 1908 tarihinde görkemli bir törenle açılmıştır. 1908 Meclisinde yaşananlar Türkiye'nin demokrasi serüveni açısından ilkleri meydana getirirken, yapılan ya da yapılmak istenen uygulamalar daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne de örnek teşkil etmiştir. İlk güvenoyu, ilk güvensizlik oyu, anayasa düzenlemeleri, hakimiyet-i milliye kavramının sıklıkla kullanılması bu dönemin belli başlı ilkleridir.

1908-1912 Meclis-i Mebusanı'na 281 milletvekili sayısı belirlenmiş, 4 dönem devam eden çalışma süresince bu sandalyelere farklı 324 milletvekili oturmuştur. Bu dönem içinde 44 sandalye boşalmış, bu sandalyelerden 43'ü için ara seçim yapılmıştır. Yapılan ara seçimlerle sayıları 324'ü bulan bu mebusların nasıl, ne zaman, hangi usullerle ve ne kadar oy alarak seçildikleri bu çalışmanın konusudur. Bu dönemde yapılan 43 ara seçim istatistiki bilgiler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Ara Seçim, Meclis-i Mebusan, Milletvekili, 1908, II. Meşrutiyet.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
e-posta: kolgun@sakarya.edu.tr

By-Elections in the Ottoman Parliament, 1908 -1912

ABSTRACT

The 1908 Assembly of Deputies (Meclis-i Mebusan), which opened on December 17th 1908 after the proclamation of the second Constitutional Monarchy, witnessed a colorful parliamentary life. While the things happened in this assembly created the first examples in terms of the democracy adventure of Turkey, the applications to be performed or the ongoing ones later served as a model for the Turkish Republic. Particularly the things that happened in the assembly after 1910 have the characteristics of setting an example for the following periods.

The Assembly of Deputies in the Ottoman State, which opened in 1908 after a long period of thirty years, had a solemn opening ceremony on December 17th. The opening ceremony was prepared days before by considering even the smallest details, and the ones who would attend the ceremony, the places where the invitees would stand and the marches to be sung were all determined. Many domestic and foreign viewers came to the opening ceremony to which Sultan Abdulhamid II also attended and due to the crowd, there were no vacancies left in the hotels and inns in Istanbul. Therefore, many mosques and schools were assigned to the visitors as places to stay. 230 deputies were present at the opening ceremony of the 1908 Assembly of Deputies, where 281 deputies were elected.

281 deputies were elected as members of the 1908-1912 Assembly of Deputies and about 324 different deputies took part in the Assembly during the four working periods. In this study, within the scope of the statistical information, we will lay emphasis on the 43 deputies that differed. Before proceeding to the by-elections, it would be beneficial to emphasize the election system in the Ottoman State and the working period of the Assembly of Deputies in this period in order to better understand the subject matter.

Key Words: Selection, By-elections, Ottoman Parliament, deputy, 1908, II. Constitution.

Giriş

II. Meşrutiyetin ilanı sonrası 17 Aralık 1908 tarihinde açılan 1908 Meclis-i Mebusan'ı çok renkli bir parlamento hayatına sahne olmuştur. Bu mecliste yaşananlar Türkiye'nin demokrasi serüveni açısından ilkleri meydana getirirken, yapılan ya da yapılmak istenen uygulamalar daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne örnek teşkil etmiştir. Özellikle 1910 yılı sonrası mecliste yaşananlar sonraki dönemler için örnek teşkil etme özelliğine sahiptir.

Osmanlı Devleti'nde otuz yıl gibi uzun bir süreden sonra 1908 yılında yeniden açılan Meclis-i Mebusan'ın, 17 Aralık günü yapılan açılış töreni görkemli olmuştur. Açılış töreni günler öncesinden en küçük ayrıntısı bile düşünülerek hazırlanmış, törene kimlerin katılacağı, davetlilerin nerede duracağı, okunacak marşlar tespit edilmiştir¹. Padişah II. Abdülhamit'in de katıldığı açılış törenine yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda izleyici gelmiş, gelenlerin çokluğu nedeniyle İstanbul'daki otel ve hanlarda yer kalmamıştır. Bu nedenle birçok cami ve okul gelenlerin kalmasına tahsis edilmiştir. 281 milletvekilinin seçildiği 1908 Meclis-i Mebusan'ının açılışında 230 milletvekili hazır bulunmuştur. Ara seçimlere geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması açısından Osmanlı Devleti'ndeki seçim sistemi ve Meclis-i Mebusan'ın bu dönemdeki çalışma süresi üzerinde durulmasında fayda vardır.

Osmanlı Devleti'nde Seçim Sistemi

Osmanlı Devleti'nde uygulanan seçim sistemi iki dereceli seçim sistemidir. Bu sistem Cumhuriyet döneminde de 1946 seçimlerine kadar kullanılmıştır.

1908 seçimleri mevcut iki kanun ve bir talimata göre yapılmıştır. Bunlar, 1876 Anayasası ve Seçim kanunu ile 2 Ağustos 1908 (20 Temmuz 1324) tarihli Seçim kanununun tatbikine dair talimattır. Anayasanın seçimler ile ilgili hükümleri 65, 66, 67, 68. 69. ve 70. maddelerinde yer almaktadır.

¹ Kenan Olgun, 1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri, ATAM Yay., Ankara, 2008, s.85.

65. madde, her 50.000 erkek nüfusa bir mebus seçileceğini; 66. madde seçimlerin gizli olacağını bildirmektedir. 67. madde ise, mebusluk ile hükümet memuriyetinin bir şahısta birleşemeyeceği, mebus olduğu takdirde kabul edip etmemenin kişinin kendi iktidarında olduğu, mebusluğun kabulü halinde ise, memuriyetten istifa etmesi gerektiğini hükme bağlamaktadır.

Anayasanın 68. maddesinde kimlerin mebus seçilemeyeceği yazılmıştır. Buna göre; Osmanlı vatandaşı olmayanlar, yabancı devlet imtiyazına sahip olanlar, Türkçe bilmeyenler², 30 yaşını bitirmemiş olanlar, seçim esnasında bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, iflas ile mahkum olup itibarları iade edilmemiş olanlar, kötü ahlak ile tanınanlar, suçuna karar verilmiş olup bu karar kaldırılmamış olanlar, medeni haklardan mahrum olanlar, yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunanlar mebus olamayacaklardır. Ayrıca bu şartlara dört yıl sonra yapılacak seçimlerde Türkçe bilmenin yanı sıra “Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak” şartı da eklenmiştir. Anayasanın 69. maddesi mebus seçimlerinin 4 yılda bir yapılacağını, 70. maddesi ise seçimlere meclisin açılış tarihi olan Teşrin-i Sani (Kasım) en az 4 ay önce başlanılacağını hükme bağlamaktadır.

Bu maddelerde dikkat edilirse, askerlikle ilgili hiçbir bir hükmün olmadığı görülecektir. Ancak o devrin hukukçuları, subayların da anayasa hükmü gereğince asker sayıldığı ve mebus olabilmek için mutlaka askerlikten istifa etmeleri gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Bu görüşlerine delil olarak da, Meclis-i Mebusan’ın ilk toplantı yılında asker mebuslarla ilgili çıkardığı kanunu göstermişlerdir³.

Seçimler iki dereceli olacaktı. Seçmen olabilme şartlarını taşıyan Osmanlı vatandaşlarının hepsi birinci derecede seçmenlerdi. Birinci seçmen olamayacak kişiler de kanunun 11. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre 25 yaşını bitirmeyen, medeni haklarından yoksun bulunan, yabancı devlet tabiiyetinde olan ya da bu iddiada bulunan, geçici olarak yabancı devlet im-

² Bu hüküm 1961 Anayasasının 8. maddesinde de yer almaktadır. Servet Armağan “Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri” **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Armağan**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1978, s.152.

³ Armağan, **a.g.m.**, s.153.

tiyazına sahip olan, iflas ile mahkûm olup iade-i itibar etmemiş, siyasi haklarının kısıtlanmasına karar verilip de bu karar kalkmamış olanlar, doğru-
dan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler, seçmen olamayacaklardır.
Bir de defterlere yazılmak için bu şartlara ilaveten bulunduğu yerde bir yıl
oturmak (Madde 5) şartı da eklenmelidir. Kaide olarak her 500 birinci seç-
menin bir ikinci seçmen belirlemesi esas alınmıştı.

Uygulama: Müntehib-i sani (ikinci seçmen) seçimleri kaza ve nahiye merkezlerinde yapılacaktır. Seçim daireleri büyüklüğüne göre birbirine uzak köy veya mahallelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulacaktır.

Oy verme işlemi en uzak köylerden başlatılarak, her gün 300 birinci seçmen oy kullanacaktır. Seçmenler mahalle veya köy esasına göre davet edilecek, başlarında imam, papaz, haham veya muhtar bulunacaktır. Sandık kurulu, sandık başına gelen seçmenlere sayıları kadar arkası mühürlenmiş pusula verecek, bir iki saat sonra yeniden gelmesini isteyecektir. Seçmenler isimleri yazdıktan sonra yine topluca sandık başına belirtilen zamanda gelecek, imam ve papaz tarafından padişaha dua edildikten sonra oy pusulaları sandığa atılacaktır (Madde 34). Oy kullanma işlemi bu şekilde devam edecek, kendi köyü oyunu kullandıktan sonra gelen seçmen oy kullanamayacaktır (Madde 37).

İstanbul seçimleri için aynen 1877 yılında olduğu gibi özel bir madde hazırlanmış, Şehremaneti vilayet merkezi sayılmış, her belediye birer şube, belediye hudutları içinde bulunan yerler de bir seçim dairesi kabul edilmişti. Diğer usuller sancaklar için uygulananlar ile aynı olacaktır (Madde 83).

Seçim yasası seçimlerin kaza ve nahiye merkezlerinde yapılmasını öngörmüştür. Oysa devletin birçok yerinde nahiye örgütü henüz kurulamamıştı. Hükümet bu nedenle yayınladığı "Seçim Kanununun uygulanmasına dair talimat"⁴ ile bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Nahiyelerin kurulmadığı yerlerde yakınlığı göz önünde bulundurularak dört beş köyden oluşan geçici seçim şubeleri oluşturulacaktır.

4 Düstur 2 C.I, s.14.

Seçim kanununun uygulanması esnasında gerek yasadaki belirsizlikler, gerekse yasanın iyi anlaşılmasından kaynaklanan birçok sorunla karşılaşmıştır. Seçmen olabilmek için az çok vergi vermek şartı belirsiz ve yoruma açıktır. Bu nedenle İçişleri Bakanlığı konu hakkında pek çok açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Hıristiyan ve Musevi vatandaşlar “bedelat-ı askeriyeye” ve “tarik” yani askerlik ve yol vergisi verenlerin seçmen olabilmek için aranan vergi verme şartını yerine getirip getirmediğini sormuşlardır. Bakanlar Kurulu askerlik vergisinin seçmen olmak için istenen vergi şartı yerine sayılamayacağına karar vermiştir. Ayrıca, yol “tarik” bedelinin ise bir vergi olmadığını bildirmiştir⁵. Asker ve memur vergi verdiklerini ispatlayacak belgeler göstermek şartıyla görev yaptıkları yerlerde oy kullanabileceklerdir⁶. Hür olmayanlarla, yaralama ve cinayetten mahkûm olanların mebus seçme ve seçilme hakkı olmadığı⁷, mebus olabilmek için o vilayet ahalisinden olmanın şart olduğu fakat seçim zamanında orada oturmanın şart olmadığı bildirilmiştir⁸. Nitekim Serfice Mebusu Halil Bey’e bu nedenle “nakl-i mekân” muamelesinin uygulanmasına karar verilmiştir⁹.

Rum Patrikhanesi “Türkçe bilmek” şartına itirazla Türkçe bilmeyenlerin de mebus seçilebilmelerini istemiş fakat Bakanlar Kurulu Türkçe bilmenin şart olduğunu bildirmiştir¹⁰. Kudüs Mutasarrıflığı da sur dâhilinde bulunanların padişah iradesi ile vergiden muaf tutulduklarını bu durumda ne yapılması gerektiğini sormuş, hükümette vergi vermekten maksadın emlak sahibi olmak olduğunu belirterek bunların da seçime katılabileceğine karar verilmiştir¹¹.

Bu seçim yasası ve diğer düzenlemeler doğrultusunda 1908 Meclis-i Mebusan seçimleri 121 sancakta yapılmıştır. Ayrıcalıklı konumu olan

5 **Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)**, 120/90 27 Şaban(Ş) 1326 ve 120/52 11Ş. 1326.

6 **MV**, 120/56 14 Ş. 1326 ve 121/49 23 Şevval 1326.

7 **MV**, 120/41 6 Ş. 1326.

8 **MV**, 120/73 25 Ş. 1326.

9 **İkdam**, No:5190 (6 Kasım 1908), s.3.

10 **MV**, 120/59 17 Ş. 1326.

11 **MV**, 120/62 20 Ş. 1326-3 Eylül 1324.

Sisam ve Cebel-i Lübnan'da ise seçim yapılmamıştır¹². Seçimlerde geçici olarak bazı idarî düzenlemelere gidilmiştir. Limni Sancağı nüfusu 25.000'den az olduğu için Taşoz Adası ile birleştirilmiş ve bir seçim dairesi sayılmıştır¹³.

Ayrıca Romanya sınırları içinde Tuna Nehri üzerinde bulunan ancak, Romanya ile yapılan anlaşmada adı zikredilmediğinden dolayı Romanya topraklarından kabul edilmeyen Adakale'nin, Osmanlı Devleti ile hiçbir yerde sınırı bulunmadığından İstanbul seçimlerine bağlanması ve bir tane, ikinci seçmen çıkarmasına karar verilmiştir¹⁴. Bu uygulama Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında yaşayan vatandaşlarının bulunduğu yerlerde de seçim yaptığına dair güzel bir örnektir.

Meclisin Çalışma Dönemi

1908-1912 Meclis-i Mebusan'ının süresi 4 toplantı yılından oluşmaktadır. 17 Aralık 1908 tarihinde başlayan 1. toplantı yılı 1876 Anayasasının bu süreyi 4 ay olarak belirlemesine rağmen sürekli uzatmalarla 21 Ağustos 1909 tarihinde sona ermiştir. Yaklaşık 8,5 ay süren bu toplantı yılında 1876 Anayasasında önemli değişikliklere gidilmiş, Meclis dolayısıyla yasama yürütmenin önüne geçmiştir. Bu düzenlemelerle meclisin çalışma süresi 6 aya çıkarılmıştır. Meclisin ikinci toplantı yılı 14 Kasım 1909-28 Haziran 1910, üçüncü toplantı yılı 14 Kasım 1910-3 Haziran 1911, dördüncü ve son toplantı yılı 14 Ekim 1911-18 Ocak 1912 tarihleri arasında olmuştur. 1908 Meclis-i Mebusan'ının çalışma dönemi 18 Ocak 1912 tarihinde feshedilmesiyle birlikte sona ermiştir¹⁵.

¹² Olgun, *a.g.e.*, s.61.

¹³ *MV*, 120/45 8 Ş. 1326.

¹⁴ *MV*, 120/81 27 Ş. 1326. Adakale'de genel nüfusun 530 kişi olduğu ve 125 kişinin katılabileceği, buna rağmen seçime 94 kişinin katıldığı belirtilerek bu durumun "suret-i istisnaiye" kabul edilerek işlemin ona göre yapılması bildirilmiştir. *MV*, 4 Zilkade 1326.

¹⁵ Kenan Olgun, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)", *Sine-i Millet Sergisi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim (1840-1950)*, İstanbul 2008, s.25.

1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan Dönemi Ara Seçimleri

Yapılan ara seçimlerde milletvekillerini belirleyenler ikinci seçmenlerdir. Genel seçimler sonucunda seçilen ikinci seçmenlerin de görev süresi 4 yıldır. Bu dönem içinde yapılacak ara seçimlerde milletvekillerini bu ikinci seçmenler belirleyecektir. 4 yıllık süre içinde ikinci seçmen sayısında meydana gelebilecek bir azalma o yöredeki toplam ikinci seçmen sayısının 8/10 oranının altına düşmediği takdirde yeniden ikinci seçmen belirlemeye gerek yoktur¹⁶.

Boşalan milletvekilinin yerine yeni seçim yapılabilmesi için bu durumun Meclis-i Mebusan Başkanlığı tarafından İçişleri Bakanlığı'na bildirilmesi gerekmektedir. Seçime başlamanın ilk aşamalarını oluşturan bu uygulamaya uyulmaması durumunda yapılan seçim geçersiz sayılmaktadır. Nitekim Taaz Milletvekili Ali Mücahid Efendi'nin ölümü üzerine Taaz'da yeni seçim yapılmış, sonuçta seçimi Şeyh Salih Sindar Efendi kazanmıştır¹⁷. Ancak, seçim Meclis-i Mebusan tarafından karar verilmediği, İçişleri Bakanlığı'nın da yeni seçim yapılmasını Taaz'a bildirmediği gerekçesiyle iptal edilmiştir¹⁸. Sonuçta Taaz'da seçim yenilenmiş, Şeyh Salih Sindar Efendi 5 Mart 1911 tarihinde yeniden seçilmiştir¹⁹.

Bu dönem içinde boşalan 44 milletvekillikten 43'ünde seçim yapılmış, sadece 30 Temmuz 1911 tarihinde istifa eden San'a Milletvekili Seyit Ali Mut'a Efendi'nin yerine herhangi birisi seçilmemiştir. Mecliste meydana gelen 44 milletvekilliğindeki değişikliğin sebepleri 1'i 31 Mart olayları esnasında öldürülme olmak üzere 21'i ölüm, 10'u istifa, 11'i başka bir gö-

16 Nitekim Trabzon'da yapılacak ara seçimlerde böyle bir durum olmuş, ikinci seçmenlerden bazılarının ölümü üzerine ara seçimlerde ne yapılacağı İçişleri Bakanlığı'ndan sorulmuştur. İçişleri Bakanlığı da "ölenlerin oranının toplam sayının 8/10'unun altında olmadığından yeni bir ikinci seçmen belirlemeye gerek olmadığını Trabzon'a bildirmiştir. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Siyasi Evrak Kısmı (DH-SYS)**, 49/4, 28.10.1328.

17 DH-SYS, 50/1, 03.11.1328.

18 DH-SYS, 49/24, 05.02.1329.

19 **Meclis-i Mebusan Levayih ve Tekalif-i Kanuniye ve Encümen Mazbataları 1326-1327**, TBMM Yay., Ankara 1992, s.292.

reve tayin nedeniyle istifa, 2'si de meclis görüşmelerine katılmamaktan dolayı milletvekilliğinin düşmesinden kaynaklanmaktadır.

Ölüm nedeniyle milletvekilliği düşenler ölüm yıllarına göre şöyledir: Birinci yıl: Manyasizade Refik Bey (İstanbul), Asım Bey (Edirne), Piringizade Arif Bey (Diyarbakır), Mehmet Arslan Bey (Lazkiye-Beyrut, 31 Mart olayında öldürülmüştür), İsmail Bey (Debre-Manastır), Agop Babikyan Efendi (Tekfurdağı-Edirne), Şakir Bey (İşkodra), Mustafa Hamdi Efendi (Priştine-Kosova), Abdullah Mahir Efendi (Elbasan-Manastır). İkinci yıl: Ali Rıza Efendi (Biga), Seyit Ali bin Hüseyin Efendi (San'a-Yemen), Rıfat Bey (Halep), Kadı Ali Mücahid Efendi (Taaz-Yemen), Şeyh Ahmet Efendi (Asir). Üçüncü yıl: Arif Hikmet Bey (Mersin-Adana), Mahmut İmadedin Efendi (Trabzon), Zehirzade Ahmet Paşa (Basra), Mehmet Aclani Efendi (Şam-Suriye), Arif İsmet Bey (Biga) ve Ahmet Hamdi Efendi (Malatya-Mamuratülaziz). Dördüncü yıl: Refet Senevi Efendi (Müntefik-Basra).

İstifa nedeniyle milletvekilliğinden ayrılan 10 Milletvekili ayrılış dönemlerine göre şunlardır: Süleyman Efendi (Aydın), Mustafa Saffet Paşa (Kütahya-Hüdavendigar), Yusuf Kemal Bey (Kastamonu), Koço Efendi (Serfice-Manastır), Hüseyin El Hilali Efendi (San'a-Yemen), Süleyman Efendi (Şam-Suriye), Tahir Recep Efendi (Hudeyde-Yemen), Mehmet Abdurrahman Efendi (Hudeyde-Yemen), Yusuf Naşit Bey (Siroz-Selânik), Seyit Ali Mut'a Efendi (San'a-Yemen).

Başka bir göreve tayin suretiyle istifa eden 11 milletvekili ise şunlardır: Azmi Bey (Preveze-Yanya), Mer'i Paşa (Halep), Mustafa Efendi (Halep), Abdullah Efendi (Canik), Şefik Efendi (Karesi), Mehmet Emin Efendi (Prizren-Kosova), Ali Münif Bey (Adana), Nail Bey (Canik), Süleyman El Bostani Efendi (Beyrut), Aristidi Paşa (İzmir) ve Rıfat Paşa (İstanbul). Meclise iki seneden fazla bir süredir devam etmemelerinden dolayı milletvekilliği düşenler ise; Ammare-Basra milletvekilleri Hüseyin El Ulvan Efendi ve Mehmet Selim Efendi'dir.

Ara Seçimlere Bir Örnek: 1911 İstanbul Ara Seçimleri

İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki ilk ciddi siyasi mücadele 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul'da yapılan ara seçimlerde yaşanmıştır. Bu ara seçim, 1909 yılındaki ara seçimin bir benzeri mahiyettedir. 1909 tarihinde İstanbul Milletvekili Manyasizade Refik Bey'in (18 nolu) ölümü üzerine²⁰ İstanbul'da ara seçim yapılması gündeme gelmişti. İttihat ve Terakki ve Ahrar Fırkası arasında geçen bu seçimde, İttihat ve Terakki'nin adayı Dışişleri Bakanı Rifat Paşa'ydı²¹. Ahrar Fırkası ise, İkdam Gazetesi başyazarı Ali Kemal Bey'i aday göstermiş ve Dışişleri Bakanının işlerinin yoğunluğu nedeniyle milletvekilliği yapamayacağı iddiasında bulunmuştu²². Ahrar'ın bu iddiasına rağmen 5 Nisan'da yapılan seçimleri 281 oyla Dışişleri Bakanı Rifat Paşa kazanmış, Ali Kemal Bey ise sadece 129 oy alabilmişti²³.

1911 yılında yapılan ara seçim ise, 1909 ara seçiminde İstanbul Milletvekili olan Rifat Paşa'nın Paris Büyükelçiliği'ne atanması üzerine (19 Nolu) yapılmıştır. Yapılacak bu seçim için Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 25 Kasım 1911'de toplanarak, Şehrah Gazetesi yazı işleri müdürü Tahir Hayrettin Bey'i aday göstermiştir. İttihat ve Terakki'nin adayı ise Adalet Bakanı Mehmet Memduh Bey'dir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası bu seçime, gücünü göstermek amacıyla büyük önem vermiştir. Seçimler 11 Aralık 1911 tarihinde yapılmış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruluşundan 20 gün sonra yapılan seçimi bir oy farkla da olsa kazanmasını bilmiştir. Seçimlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın adayı Tahir Hayrettin Bey 196 oy alırken İttihat ve Terakki'nin adayı Mehmet Memduh Bey 195 oy almıştır. Seçim sonucu Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından büyük bir sevinçle karşılanırken, İttihat ve Terakki için "kendilerini uyaran ağır bir tehlike çanı" olmuştur²⁴. Seçimleri kazanan Tahir Hayrettin Bey, gazetelere verdiği

20 Refik Bey, 4 Mart 1909 tarihinde vefat etmiştir. (**Tanin**, No:214, 21 Şubat 1324, s.1).

21 **Tanin**, No:242, 21 Mart 1325, s.1.

22 **İkdam**, No:5337 (22 Mart 1325-4 Nisan 1909), s.1.

23 **Tanin**, No:245 (24 Mart 1325-6 Nisan 1909), s.3.

24 Kemal Zeki Gençosman, "1. Meşrutiyetten Günümüze 23 Seçim ve Siyasi Partiler", **Dünya**, Sayı:10158 (18 Kasım 1980), s.6.

ilanlarda seçmenlerine teşekkür ederek, milletvekilliğine layık olacağını beyan etmiştir²⁵.

Seçim sonuçları Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda büyük bir sevinçle karşılanırken İttihat ve Terakki seçimleri “tavşan ile kaplumbağanın hikayesi” olarak değerlendirmiştir. İttihat ve Terakki çoğunluğuna güvenmiş, seçimlerde fazla bir çaba harcamamıştır. Oysa Hürriyet ve İtilaf Fırkası, daha akılcıca bir davranışla, siyasette çalışmak gerektiğini, daima propaganda, devamlı hareket ve gayret edilmesi gerektiği düşüncesi ile hareket etmiş ve seçimleri kazanmıştır²⁶. Seçimler muhalefete, İttihat ve Terakki'nin mağlup edilebileceğini göstermiştir²⁷. İttihatçılar da bu gerçeği gördüğünden mevkiini korumak için daha fazla bekleme gereği görmemişlerdir. Aslında ara seçimlerdeki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın başarısı uzun vadede geri tepen bir zafer olmuştur²⁸.

1911 İstanbul ara seçimini İtilafçıların alması iktidarı kesinlikle kaybetmek istemeyen İttihat ve Terakki'yi oldukça ürkütmüştür. Bu seçim, İttihat ve Terakki'nin, iktidarda kalmayı sağlamaya yönelik bir çok önlem almasına sebep olmuştur²⁹. İttihat ve Terakki çevrelerinde seçim sonuçları yalnızca, tavşan ile kaplumbağanın hikayesi olarak görülmemiş, adeta bir panik havası meydana getirmiştir. İttihat ve Terakki yeni kurulan bir partinin kendisinin en güçlü olduğu İstanbul'da seçimi kazanmasını, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın teşkilatını tamamladıktan sonra gireceği genel seçimlerde iktidara gelmesini, kuvvetli bir ihtimal olarak değerlendirmiştir. Böyle bir ihtimalden çekinen İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hazırlanmasına fırsat vermemek amacıyla meclisi feshettirip seçimleri öne alma çalışmalarını başlatmıştır.

25 Tahir Hayrettin, “Muhterem İstanbullular”, **Meslek**, No:214-8 (19 Aralık 1911), s.1.

26 Hüseyin Cahit, “Tavşan ile Kaplumbağanın Hikayesi”, **Tanin**, No:1178 (14 Aralık 1911), s.1.

27 Ayşe Azman, “Türk Basınında Siyasi bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın”, **Basilmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s.66.

28 Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul 1990., s.104.

29 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.II, Kısım I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1943, s.236.

Meclisin feshedilmesi yeni seçimlerin zamanından önce yapılmasını zorunlu kılacağından İttihat ve Terakki, muhalefeti hazırlıksız yakalayarak seçimi rahat kazanacağını hesaplamaktadır. Cemiyet, merkezdeki etkinliğini önemli ölçüde kaybetmekle beraber, taşradaki idari mekanizmayı henüz elinde tutmaktaydı. Cemiyetin devlet çapında bir örgütü ve yönetimle ilgili bir hayli de tecrübesi vardı³⁰. İttihatçıların meclisi dağıtmak istemesindeki bir başka neden de, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa hükümetini Divan-ı Aliye yollamak için meclise verilmiş olan takririn işlemlerini durdurmak ve geciktirmek idi. Zira Hakkı Paşa hükümetinin yargılanması kendisinin de yargılanması olacaktır³¹. Bu durumdan kurtulmak için İttihat ve Terakki, Anayasanın 35. maddesini araç olarak kullanmıştır. İttihat ve Terakki, bu tavrı ile benimsemiş olduğu parlamenter hükümet düzenini kendisi bozmuş³², meclisi dağıtmak için padişahı bir “sopa” gibi kullanmak istemişti. Anayasanın 35. maddesi değiştirildiği takdirde padişah meclisi gerekli gördüğü zaman açıp kapayabilme yetkisine sahip olacaktı. İttihatçıların muhalefeti susturmak amacıyla buldukları bu çare Meşrutiyet rejimi için tehlikeli bir silahtı³³.

1908-1912 Meclis-i Mebusan Dönemi Ara Seçimlerinin Ayrıntılı Dökümü

Bu dönemde yapılan seçimler Adana vilayetinden başlamak suretiyle ayrılan milletvekili, ayrılış sebebi, o bölgede yeni seçim yapılma yazısı ve

30 Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, (Çev. Nuran Yavuz), 2. Baskı, İstanbul 1986, s.174.

31 Bayur, **a.g.e.**, s.237; Bingazi ve Trablus mebusları, İtalyan Savaşı nedeniyle Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'yı sorumlu tutmuşlar ve Yüce Divana gitmesi için meclise bir teklif vermişlerdir. İttihat ve Terakki bu teklifin mecliste reddini sağlamıştır. Hüseyin Cahit, bu meselede İttihat ve Terakki'yi, itirazları “yumrukla susturmak”la suçlamaktadır. Bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, “Büyükler ve Sorumluluk”, **Yakın Tarihimiz**, C.II, Sayı 21 (19 Temmuz 1962), s.234.

32 Zafer Toprak, “Hürriyet-Müsavat-Uhuvvet, Her Tarafta Bir Politika Tufanı Var”, **Manastır'da İlan-ı Hürriyet 1908-1909**, (Yay. Haz. Roni Margulies), İstanbul 1997, s.10.

33 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hüküm Gecesi**, Ankara 1966, s.142.

boşalan milletvekilliğine kimin nasıl seçildiği şeklinde bir sıralamayla verilmiştir. Bu çalışma yapılırken 1908-1912 dönemini kapsayan ve toplam 21 cilt olan Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (MMZC) tamamen taranmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Arşivinde Dahiliye Nezareti Siyasi Evrak dosyaları da incelenmiştir. Ayrıca, "Meclis-i Mebusan 1. Devre-i İçtimaiye 4 Kanun-ı Evvel 1324-5 Kanun-ı Sani 1327, Matbaa-i Amire, Meclis-i Mebusan Baş Kitabeti tarafından tertip edilmiştir, 1 Mart 1328", isimli eser de incelenmiş, milletvekili dökümü içinde "Albüm" şeklinde kısaltma olarak verilmiştir. 1908-1912 Meclis-i Mebusan dönemi ara seçimlerinin ayrıntılı dökümü şöyledir:

Adana

1. Ali Münif Bey, Ankara Valiliği'ne Tayin, 14 Eylül 1910 (MMZC, 3. Sene, C.I, 3. Toplantı, 4 Teşrin-i Sani 1326, s.22)

-Ankara Valiliği'ne tayinden dolayı yerine kimlerin seçileceği sorulmuş (DH-SYS, 49/1, 17.9.1328), Meclis Başkanlığı tarafından yeni seçim yapılması İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir (DH-SYS, 49/7, 17.11.1328).

-Yerine Karaisalı Müftüsü Abdullah Faik Efendi seçilmiş (DH-SYS, 49/11, 28.11.1328), 16 Kasım 1910 tarihinde 25 oyla seçilen Abdullah Efendi'nin seçim mazbatasını Mecliste 26 Aralık 1910 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 3. Sene, C.I, 18. Toplantı, 13 Kanun-ı Evvel 1326).

2. Mersin: Arif Hikmet Bey, ölüm,

-Yeni seçim yapılması Meclis Başkanlığı tarafından 19 Kasım 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiş, İçişleri Bakanlığı da 20 Kasım 1910'da Adana'ya tebliğ etmiştir (DH-SYS, 49/7, 17.11.1329).

-Yerine Abdülhalim Bey 17 Aralık 1910 tarihinde 18 oyla seçilmiş (DH-SYS, 49/21, 18.1.1329), seçim mazbatasını 8 Şubat 1911 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.II, 37. Toplantı, 26 Kanun-ı Sani 1327, s.598).

Aydın

3. Süleyman Efendi, 21 Mart 1909, İstifa,

-Yerine İsmail Sıtkı Bey, 1 Haziran 1909 tarihinde 60 oy alarak seçilmiş, 12 Haziran'da seçim mazbatasını onaylanmıştır (Albüm).

4. İzmir: Aristidi Paşa, Ayan Üyeliğine Tayin, 31 Ocak 1911.

-Yeni seçim yapılması 28 Aralık 1910 tarihinde Meclis Başkanlığından İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir (DH-SYS, 49/23, 29.1.1329)

-Aristidi Paşa'nın yerine 177 oy ile Emanuel Emanuelidi Efendi 11 Mart 1911 tarihinde seçilmiş (Albüm), seçim mazbatası 20 Mart 1911 tarihinde Meclise gönderilmiştir (DH-SYS, 49/33, 19.3.1329). Emanuel Emanuelidi'nin seçim mazbatası 20 Mart 1911 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 3. Sene, C.IV, 61. Toplantı, 7 Mart 1327, s.153).

Basra

5. **Ammare:** Hüseyin El Ulvan Efendi, iki yıl meclise devamsızlıktan milletvekilliği düştü.

-Yerine Abdülmecit Efendi, 27 Şubat 1911 tarihinde 65 oy ile seçilmiş (DH-SYS, 49/40, 15.4.1329), mazbatası 15 Mayıs 1911 tarihinde Meclisçe onaylanmıştır (TBMM Albüm; MMZC, 3. Sene, C.VI, 98. Toplantı, 2 Mayıs 1327, s.488-489).

6. **Ammare:** Mehmet Selim Efendi, iki yıl meclise devamsızlıktan milletvekilliği düştü.

-Yerine Mehmet Kureyş Efendi, 27 Şubat 1911 tarihinde 78 oy ile seçilmiş (DH-SYS, 49/40, 15.4.1329), mazbatası 15 Mayıs 1911 tarihinde Meclisçe onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.VI, 98. Toplantı, 2 Mayıs 1327, s.488-489).

7. **Basra:** Zehirzade Ahmet Paşa, ölüm, 14 Aralık 1910 (MMZC, 3. Sene, C.I, 15. Toplantı, 6 Kanun-ı Evvel 1326, s.511).

-Yeni seçim yapılması Meclis Başkanlığı tarafından 26 Aralık 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiş, Bakanlık ise, Basra Vilayetine 29 Aralık'ta bunu tebliğ etmiştir (DH-SYS, 49/16, 26.12.1329).

-Yerine Abdülvahap Paşa, 20 Şubat 1911 tarihinde 50 oy ile seçilmiş (DH-SYS, 49/28, 27.2.1329), mazbatası 3 Nisan 1911 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.IV, 71. Toplantı, 21 Mart 1327, s.557).

8. Müntefik: Refet Senevi Efendi, ölüm, 26 Aralık 1910 (MMZC, 3. Sene, C.I, 18. Toplantı, 13 Kanun-ı Evvel 1326, s.626).

-Yeni seçim yapılması isteği Meclis Başkanlığı'nca 26 Aralık 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na yazılmış, Bakanlıkta 29 Aralık'ta vilayete durumu bildirmiştir (DH-SYS, 49/16, 26.12.1328).

-Yerine Abdülmuhsin Bey, 8 Mayıs 1911 tarihinde 83 oyla seçilmiş (DH-SYS, 49/44, 14.5. 1329), 18 Mayıs 1911 tarihinde de mazbatasını onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.VI, 101. Toplantı, 5 Mayıs 1327, s.640-641).

Beyrut

9. Süleyman El Bostani Efendi, ayan üyeliğini tayin, 31 Ocak 1911.

-Meclis Başkanlığı seçim yapılmasını 28 Aralık 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na yazmış, İçişleri Bakanlığı 30 Aralık'ta vilayete durumu bildirilmiştir (DH-SYS, 49/23, 29.1.1329)

-Seçimlerde bazı suiistimaller olduğu ve araştırılması gerektiği hususu Beyrut Vilayetinden istenmiştir (DH-SYS, 49/41, 17.4.1329, 49/35-36, 8.4.1329).

-Yerine Kamil El Esat Bey'in seçildiği ve mazbatasının gönderildiği 23 Ekim 1911 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nca Meclise bildirilmiştir (DH-SYS, 49/51, 28.10.1329).

-Kamil El Esat Bey, 4 Ekim 1911 tarihinde 74 oy ile seçilmiş, mazbatasını 9 Kasım 1911 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 4. Sene, C.I, 12. Toplantı, 26 Teşrin-i Evvel 1327, s.284).

10. Lazkiye: Mehmet Arslan Bey, 31 Mart olayında öldürüldü.

-Yerine Emin Arslan Bey, 29 Haziran 1909 tarihinde 60 oy ile seçilmiş, mazbatasını 18 Ağustos'ta onaylanmıştır (Albüm).

Diyarbakır

11. Piriñcizade Arif Bey, ölüm, 15 Mart 1909 (Tanin, NO.224, 3 Mart 1325, s.3; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dosya Usulü İradeler (DUİT), 5/17, 22 Safer 1327).

-Yerine Pirinçizade Feyzi Bey, 19 Mart 1909 tarihinde 27 oy ile seçilmiş, mazbatası 23 Haziran 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 1. Sene, C.IV, 99. Toplantı, 10 Haziran 1325, s.609).

Edirne

12. Asım Bey, ölüm, 15 Mart 1909, (Tanin, No.231, 10 Mart 1325, s.4).

-Yerine Faik Bey, 26 Mart 1909 tarihinde 87 oy ile seçilmiş, mazbatası 1 Haziran 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

13. **Tekfurdağı (Tekirdağ):** Agop Babikyan Efendi, ölüm, 28 Temmuz 1909 (MMZC, 1. Sene, C.VI, 137. Toplantı, 5 Ağustos 1325, s.515).

-Yerine Agop Boyacıyan Efendi, 13 Ekim 1909 tarihinde 45 oy alarak seçilmiş, mazbatası 20 Kasım 1909 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 2. Sene, C.I, 4. Toplantı, 7 Teşrin-i Sani 1325, s.27).

Halep

14. Mer'i Paşa, Halep Evkaf Muhasebeciliğine Tayin, 14 Ağustos 1909.

-Yerine Emirizade Mehmet Bahaettin Bey, 24 Kasım 1909 tarihinde 54 oyla seçilmiş, mazbatası 6 Aralık 1909 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 2. Sene, C.I, 11. Toplantı, 23 Teşrin-i Sani 1325, s.213-215).

15. Mustafa Efendi, Şura-yı Devlet üyeliğine Tayin, 15 Eylül 1909.

-Yerine Artin Boşgezenyan Efendi, 24 Kasım 1909 tarihinde 52 oyla seçilmiş, mazbatası 6 Aralık 1909 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 2. Sene, C.I, 11. Toplantı, 23 Teşrin-i Sani 1325, s.213-215).

16. Rıfat Bey, 22 Şubat 1910, ölüm, (MMZC, 2. Sene, C.II, 45. Toplantı, 9 Şubat 1325, s.444; DÜİT, 5/17, 14 Safer 1328).

-Yerine Beşir Efendi, 28 Haziran 1910 tarihinde 26 oyla seçilmiş (DH-SYS, 50/1, 3.11.1328), mazbatası 21 Kasım 1910 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 3. Sene, C.I, 5. Toplantı, 8 Teşrin-i Sani 1326, s.78).

Hüdavendigâr

17. Kütahya: Mustafa Saffet Paşa, 16 Haziran 1909, “Rahatsızlık” nedeniyle İSTİFA (MMZC, 1. Sene, C.V, 101. Toplantı, 13 Haziran 1325, s.2-3).

-Yerine Ahmet Ferit Bey, 18 Kasım 1909 tarihinde (Yeni Gazete, No.415, s.3) 63 oy ile seçilmiş, mazbatası 29 Kasım 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

İstanbul

18. Manyasizade Refik Bey, ölüm, 4 Mart 1909 (Tanin, No.214, 21 Şubat 1324, s.1; MMZC, 1. Sene, C.II, 38. Toplantı, 23 Şubat 1324, s.167).

-Yerine Rifat Paşa, 5 Nisan 1909 tarihinde 281 oyla seçilmiş (Tanin, No.245, 24 Mart 1325, s.3), mazbatası 7 Nisan'da onaylanmıştır (Albüm).

19. Rifat Paşa, Dışişleri Bakanı olması nedeniyle Tayin, 22 Ağustos 1911 (MMZC, 4. Sene, C.I, 2. Toplantı, 3 Teşrin-i Evvel 1327, s.12).

-Yerine Tahir Hayrettin Bey seçilmiş, mazbatası 23 Aralık 1911 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 4. Sene, C.II, 28. Toplantı, 10 Kanun-ı Evvel 1327, s.263).

İşkodra

20. Şakir Bey, ölüm, 18 Ağustos 1909, Cenazesi 19 Ağustos 1909 tarihinde kaldırılmıştır (MMZC, 1. Sene, C.VI, 138. Toplantı, 6 Ağustos 1325, s.547).

-Yerine Rıza Bey, 25 Ekim 1909 tarihinde 24 oy ile seçilmiş, mazbatası 20 Kasım 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

Kastamonu

21. Yusuf Kemal Bey, İstifa.

-Yerine Necmettin Molla Bey, 3 Kasım 1909 tarihinde 34 oyla seçilmiş, mazbatası 4 Aralık 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

Kosova

22. Priştine: Mustafa Hamdi Efendi, ölüm, 28 Ağustos 1909.

-Yerine Şaban Paşa, 3 Kasım 1909 tarihinde 76 oyla seçilmiş, mazbatası 24 Kasım 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

23. Prizren: Mehmet Emin Efendi, Prizren Müftülüğüne Tayin, 26 Aralık 1909 (MMZC, 2. Sene, C.II, 39. Toplantı, 30 Kanun-ı Sani 1325, s.253-254).

-Yerine Vehbi Efendi, 21 Kasım 1910 tarihinde 58 oyla seçilmiş, mazbatası 2 Aralık 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.I, 13. Toplantı, 25 Teşrin-i Sani 1326, s.426-427).

Mamuretülaziz

24. Malatya: Ahmet Hamdi Efendi, ölüm, 12 Eylül 1911.

-Yerine Keşşaf Efendi 23 Aralık 1911 tarihinde 41 oyla seçilmiş, mazbatası 17 Ocak 1912 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 4. Sene, C.II, 39. Toplantı, 4 Kanun-ı Sani 1327, s.538).

Manastır

25. Debre: İsmail Bey, ölüm, 23 Temmuz 1910 (Tanin, No. 606, s.3)

-Yerine Neşetzade Şevket Bey, 22 Ekim 1910 tarihinde 63 oyla seçilmiş (DH-SYS, 49/5, 29.10.1328), 21 Kasım 1910 tarihinde mazbatasını onaylanmıştır (MMZC, 3. Sene, C.I, 5. Toplantı, 8 Teşrin-i Sani 1326, s.79).

26. Elbasan: Abdullah Mahir Efendi, ölüm.

-Yerine Hacı Ali Efendi, 11 Aralık 1909 tarihinde 42 oyla seçilmiş, mazbatasını 10 Ocak 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 2. Sene, C.II, 23. Toplantı, 28 Kanun-ı Evvel 1325, s.473).

27. Serfice: Koço Efendi, hastalık nedeniyle 20 Kasım 1909 tarihinde İSTİFA (MMZC, 2. Sene, C.I, 4. Toplantı, 7 Teşrin-i Sani 1325, s.27).

-Yerine Hariş Vamvaka Efendi, 19 Ocak 1910 tarihinde 50 oy ile seçilmiş, mazbatasını 1 Mart 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 2. Sene, C.I, 48. Toplantı, 16 Şubat 1325, s.545-546).

Selanik

28. Siroz (Serez): Yusuf Naşit Bey, sağlık nedeniyle 14 Kasım 1910 tarihinde istifa, (MMZC, 3. Sene, C.I, 3. Toplantı, 4 Teşrin-i Sani 1326, s.16).

-Yeni seçim yapılması Meclis tarafından 19 Kasım 1920 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiş, Bakanlık 20 Kasım'da vilayete tebliğ etmiştir (DH-SYS, 49/7, 17.11.1328).

-Yerine Derviş Ragıp Bey, 17 Aralık 1910 tarihinde 111 oyla seçilmiş, mazbatası 26 Aralık'ta onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.I, 18. Toplantı, 13 Kanun-ı Evvel 1326, s.626).

Suriye

29. Şam: Mehmet Aclani Efendi, ölüm, 24 Aralık 1910 (DUİT, 5/17, 24 Zilhicce 1328; MMZC, 3. Sene, C.I, 18. Toplantı, 3 Kanun-ı Evvel 1326, s.626).

-Yerine Alizade Şükrü Bey, 28 Ocak 1911 tarihinde 28 oyla seçilmiş (DH-SYS, 49/26, 16.2.1329), mazbatası 4 Mart 1911 tarihinde onaylanmıştır (MMZC, 3. Sene, C.III, 51. Toplantı, 19 Şubat 1326, s.385).

30. Şam: Süleyman Efendi, İSTİFA, 14 Aralık 1909.

-Yerine Abdurrahman Bey, 21 Aralık 1909 tarihinde 132 oyla seçilmiş, mazbatası 31 Ocak 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

Trabzon

31. Mahmut İmadeddin Efendi, Kasım 1910 ölüm.

-Yeni seçim yapılması Meclis tarafından 19 Kasım 1910 tarihinde Bakanlığa yazılmış, Bakanlık 20 Kasım'da Trabzon'a durumu bildirmiştir (DH-SYS, 49/7, 17.11.1328).

-Yerine Mahmut Bey, 26 Aralık 1910 tarihinde 139 oyla seçilmiş, mazbatası 21 Ocak 1911 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.II, 27. Toplantı, 8 Kanun-ı Sani 1326, s.217).

Yanya

32. Preveze: Azmi Bey, 14 Ocak 1909 Hüdavendigâr (Bursa) Valiliği'ne Tayin.

-Yerine Hamdi Bey, 26 Nisan 1909 tarihinde 16 oy ile seçilmiş, mazbatası 8 Mayıs 1909 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

Yemen

33. Hudeyde: Tahir Recep Efendi, 3 Ocak 1910 tarihinde “aşiretlerin isyanının durdurulamaması” nedeniyle istifa, (MMZC, 2. Sene, C.I, 20. Toplantı, 21 Kanun-ı Evvel 1325, s.409).

-Yerine Mahmut Nedim Bey, 25 Ocak 1910 tarihinde 200 oyla seçilmiş, mazbatası 1 Mart 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 2. Sene, C.II, 48. Toplantı, 16 Şubat 1325, s.545).

34. Hudeyde: Mehmet Abdurrahman Efendi, 10 Ocak 1910 istifa (MMZC, 2. Sene, C.I, 23. Toplantı, 28 Kanun-ı Evvel 1325, s.473).

-Yerine Zühtü Bey, 25 Ocak 1910 tarihinde 185 oyla seçilmiş, mazbatası 1 Mart 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 2. Sene, C.II, 48. Toplantı, 16 Şubat 1325, s.545).

35. San'a: Hüseyin El Halali Efendi, 2 Aralık 1909 tarihinde istifa.

-Yerine Seyit Ahmet Cenani Bey, 19 Şubat 1910 tarihinde 119 oyla seçilmiş, mazbatası 26 Mart 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

36. San'a: Seyit Ali Mut'a Efendi, 30 Temmuz 1911 tarihinde İSTİFA.

-Yerine seçim yapılmamıştır.

37. San'a: Seyit Ali Bin Hüseyin Efendi, ölüm.

-Yerine Hüseyin bin Ali Efendi, 20 Aralık 1909 tarihinde 125 oyla seçilmiş, mazbatası 7 Şubat 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 2. Sene, C.II, 25 Kanun-ı Sani 1325, s.165-166).

38. Taaz: Kadı Ali Mücahid Efendi, ölüm

-Yeni seçim yapılması 10 Nisan 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir (DH-SYS, 50/1, 3.11.1328).

-Yerine Salih Sindar Efendi Mart 1911'de seçilmiş, mazbatası 18 Mayıs 1911 tarihinde onaylanmıştır (DH-SYS, 50/1, 3.11.1328; MMZC, 3. Sene, C.VI, 101. Toplantı, 5 Mayıs 1327, s.640).

39- Asir: Şeyh Ahmet Efendi, 18 Haziran 1910, ölüm, (MMZC, 2. Sene, C.VI, 116. Toplantı, 5 Haziran 1326, s.361).

-Yerine Ferac Efendi, 4 Kasım 1910 tarihinde seçilmiş, mazbatası 25 Şubat 1911 tarihinde onaylanmıştır (DH-SYS, 49/27, 20.2.1329; MMZC, 3. Sene, C.III, 47. Toplantı, 12 Şubat 1326, s.229).

Biga

40. Arif İsmet Bey, 18 Ocak 1911, ölüm (MMZC, 3. Sene, C.III, 26. Toplantı, 5 Kanun-ı Sani 1326, s.214).

-Yerine Atıf Bey, Mart 1911'de 50 oyla seçilmiş, mazbatası aynı ay içinde onaylanmıştır (DH-SYS, 49/32, 14.3.1329; MMZC, 3. Sene, C.III, 55. Toplantı, 24 Şubat 1326, s.538).

41. Ali Rıza Efendi, 3 Kasım 1909 tarihinde ölüm, (MMZC, 2. Sene, 4. Toplantı, 7 Teşrin-i Sani 1325, s.150).

-Yerine Mustafa Bey, 10 Nisan 1910 tarihinde 53 oyla seçilmiş, mazbatası 8 Haziran 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

Canik

42. Abdullah Efendi, Temyiz Mahkemesi üyeliğine 23 Eylül 1909 tarihinde tayin.

-Yerine Süleyman Necmi Bey, 7 Aralık 1909 tarihinde 113 oyla seçilmiş, mazbatası 3 Ocak 1910 tarihinde onaylanmıştır (Albüm).

43. Nail Bey, Ayan Meclisi üyeliğine 21 Ocak 1911 tarihinde tayin.

-Yeni seçim yapılması 28 Aralık 1910 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir (DH-SYS, 49/23, 29.1.1329).

-Yerine Sait Efendi, 65 oyla seçilmiş, mazbatası 25 Mayıs 1911 tarihinde onaylanmıştır (Albüm; MMZC, 3. Sene, C.VII, 107. Toplantı, 12 Mayıs 1327, s.171).

Karesi

44- Şefik Efendi, Temyiz Mahkemesi üyeliğine 23 Eylül 1909 tarihinde tayin.

-Yerine Kostantin Savapulos Efendi, 25 Ocak 1910 tarihinde 43 oyla seçilmiş, mazbatası 31 Ocak 1910 tarihinde onaylanmıştır.

Kaynaklar

a. Arşiv Belgeleri

Dahiliye Nezareti Siyasi Evrak Kısmı (DH-SYS)

Düstur 2, C.I.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)

Meclis-i Mebusan 1. Devre-i İçtimaiye 4 Kanun-ı Evvel 1324-5 Kanun-ı Sani 1327, Matbaa-i Amire, Meclis-i Mebusan Baş Kitabetai tarafından tertip edilmiştir, 1 Mart 1328.

Meclis-i Mebusan Levayih ve Tekalif-i Kanuniye ve Encümen Mazbataları 1326-1327, Ankara, TBMM Yay., 1992.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri 1908-1912, 21 Cilt (MMZC)

b. Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz, **İttihat ve Terakki 1908-1914**, (Çev. Nuran Yavuz), 2. Baskı, İstanbul 1986.

Armağan, Servet, "Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri" **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Armağan**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1978.

Azman, Ayşe, "Türk Basınında Siyasi Bir Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın", **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

Birinci, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul 1990.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.II, Kısım I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943.

Gençosman, Kemal Zeki, "1. Meşrutiyetten Günümüze 23 Seçim ve Siyasi Partiler", **Dünya**, Sayı:10158 (18 Kasım 1980).

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**, Ankara 1966.

Olgun, Kenan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim Kültürü (1840-1950)", **Sine-i Millet Sergisi Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Seçim (1840-1950)**, İstanbul 2008.

Olgun, Kenan, **1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, ATAM Yay., Ankara 2008

Toprak, Zafer, “Hürriyet-Müsavat-Uhuvvet, Her Tarafa Bir Politika Tufanı Var”, **Manastır'da İlan-ı Hürriyet 1908-1909**, (Yay. Haz. Roni Margulies), İstanbul 1997.

Yalçın, Hüseyin Cahit, “Büyükler ve Sorumluluk”, **Yakın Tarihimiz**, C.II, Sayı 21 (19 Temmuz 1962), s.233-234.

c. Gazeteler

İkdam

Meslek

Tanin.

